

Літэратура

1. Гальперин, И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – Изд. 5-е, стереотип. – М.: КомКнига, 2007. – 144 с.
2. Іўчанкаў, В.І. Сумежжа журналістыкі і лінгвістыкі: перспектывы інтэграцыі / В.І. Іўчанкаў // Журналістыка-2004: Матэрыялы 6-й Міжнар. навуц.-практ. канф. / Рэдкал.: В.П. Вараб'еў (адк. рэд.) і інш. – Мн: БДУ, 2004. – С. 154–157.
3. Лотман, Ю.М. Семиосфера / Ю.М. Лотман. – СПб.: Искусство-СПб, 2000. – 704 с.
4. Лотман, Ю.М. Семиотика культуры и понятие текста / Ю.М. Лотман // Избранные статьи. Т.1. Статьи по семиотике и типологии культуры. – Таллин: Александра, 1992. – С. 129–132.
5. Лотман, Ю.М. Текст и структура аудитории / Ю.М. Лотман // Избранные статьи. Т. 1. Статьи по семиотике и типологии культуры. – Таллин: Александра, 1992. – С. 161–166.
6. Многоликая глобализация / Под ред. П. Бергера и С. Хантингтона; Пер. с англ. В.В. Сапова под ред. М.М. Лебедевой. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 379 с.
7. Руднев, В.П. Энциклопедический словарь культуры XX века. Ключевые понятия и тексты / В.П. Руднев. – Изд. 3-е, испр. и доп. – М.: Аграф, 2009. – 544 с.
8. Социология журналистики: Учеб. пособие для студентов вузов / И.Н. Блохин и др.; под ред. С.Г. Коконосенко. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 318 с.
9. Фрольцова, Н.Т. Типология творческой деятельности в аудиовизуальной коммуникации / Н.Т. Фрольцова. – Минск: БГУ, 2003. – 217 с.

Наталля Луйгас

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

ПРАВОВЫЯ АСПЕКТЫ СЯМЕЙНА-ШЛЮБНЫХ АДНОСІНАЎ БЕЛАРУСАЎ (па матэрыялах Статута Вялікага княства Літоўскага 1588 года)

Статут ВКЛ 1588 года – не толькі помнік юрыдычнай думкі і прававой культуры перыяду Адраджэння, але таксама каштоўная крыніца па вывучэнні хрысціянскіх аспектаў сямейна-шлюбных адносін беларусаў. Гэты дакумент змяшчае не толькі маёмасныя аспекты стасункаў паміж сужэнцамі, але і шэраг агульначалавечых. Адметна, што ў кодэксе відавочныя хрысціянскія чыннікі, аднак юрыдычныя санкцыі, якія прадугледжаны ў выпадку невыканання палажэнняў артыкулаў, ніяк не з'яўляюцца міласэрнымі і талерантнымі ў дачыненні да парушальнікаў. Разгледзім некалькі палажэнняў.

1. Павага да бацькоў – адна з фундаментальных хрысціянскіх асноў сям'і.

У восьмым раздзеле Статута «Аб тэстаментах» (артыкул 7) прапісаныя выпадкі, калі бацька можа адрачыся ад сыноў або дачок. Прычым фармулёўкі гэтага артыкула маюць непасрэдна хрысціянскія матывацыі:

– калі дзеці паднялі руку, ударылі або пхнулі ў гневе бацькоў, забыўшыся госпада Бога (такі павінен быць асуджаны да смяротнага пакарання);

– калі б дзеці захапілі маёмасць бацькоў без іх згоды і ведама;

– калі б дзеці настойвалі ў судзе на асуджэнні бацькоў да смяротнага пакарання;

– калі б дзеці ў судзе не хацелі паручыцца за бацькоў пры згодзе суда на тое;

– калі б дзеўка жыла ў распусце;

– калі б дзеці пакінулі бацькоў у нямоглай старасці, не даючы харчавання і іншай дапамогі ў іх патрэбах;

– калі б дзеці не хацелі выкупіць або вызваліць бацькоў з непрыяцельскага палону, а бацькавай і матчынай маёмасцю карысталіся [1, с.135–136].

2. Дзіця – дар Божы, адпаведна, стаўленне да цяжарнай жанчыны як да той, што можа даць жыццё немаўляці.

У адзінаццатым раздзеле Статута «Аб гвалтах, пабоях, галоўшчынах шляхецкіх» рэгламентуюцца санкцыі да цяжарнай, што асуджана на смерць. Згодна з 34 артыкулам, да нараджэння дзіцяці жанчына павінна быць вольнай ад смяротнага пакарання, а калі народзіць, тады можа быць пакарана смерцю [1, с.170].

У артыкуле пятнаццатым раздзела адзінаццатага «Аб гвалтах, пабоях, галоўшчынах шляхецкіх» прапісаны выпадак, калі б хто цяжарную жанчыну-шляхцянку збіў або пхнуў канём і забіў. У прыватнасці, калі чалавек не па воле абставінаў (напрыклад, пры разрыве аброці або калі памчаў упарты конь ці з іншай выпадковай прычыны), а з-за дзёрзкасці, або ап’янення, або наўмысна цяжарную жанчыну **любога стану** (шляхцянку або іншага стану) пхнуў канём на скаку або чым-небудзь збіў і пашкодзіў так, што тая скінула б мёртвы плод, а сама засталася жывая, тады забойца павінен заплаціць ёй грашовы штраф, які прызначаўся ўпершыню (т.зв. навязку) у залежнасці ад яе стану, а за віну такі чалавек павінен адсядзець чвэрць года ў зняволенні ў павятовым замку або ў двары.

За тое, што жанчына скінула плод, забойца павінен каяцца з яўным жалем перад Госпадам Богам і прынесці пакаянне: чатыры разы на год ва ўрачыстыя святы (у дзень Нараджэння Хрыстовага, на дзень Грамніц, на дзень Уваскрэсення Хрыста, у дзень свята Сашэсця Святога Духа) каля дзвярэй царкоўных на ўзвышаным месцы стаяць на локаць ад зямлі і публічна спавядацца ў сваім граху перад людзьмі, якія уваходзяць і выходзяць з царквы. Акрамя таго, такі чалавек павінен абяцаць пільна асцерагацца гэтага і не дапускаць паўтору.

Але ў тым выпадку, калі і маці, і дзіця памерлі, то і забойца пасля належнага доказу павінен быць пакараны смерцю, выплаціўшы галоўшчыну (штраф за галаву забітага) паводле стану жанчыны.

Калі б чалавек збіў і пашкодзіў жанчыну ненаўмысна, выпадкова, то яго трэба судзіць, як аб ненаўмысных забойствах [1, с. 163].

3. Аборт – смяротны грэх у хрысціянстве.

У тым жа раздзеле Статута прадугледжана смяротнае пакаранне для распусных жанчын і тых, хто меў непасрэднае дачыненне да гэтага злачынства (хто наняўся гэта зрабіць і загубіць плод). Прычым матывіроўка санкцыі такая: «Жадаючы тое бачыць, каб у панстве нашым хрысціянскім усякая паччівасць і павага, што пасуе жыццю хрысціянскаму, была захавана, а супраціўныя таму каб караліся па справядлівасці, ад чаго б і іншыя людзі маглі ўстрымацца ад беззаконня, устанаўліваем...» [1, с. 178].

4. Не асуджай – адна з хрысціянскіх пастановаў, якая патрабуе ад чалавека ўважлівага стаўлення да ацэнкі іншых людзей.

У раздзеле трэцім Статута «Аб вольнасцях шляхецкіх і аб пашырэнні Вялікага княства Літоўскага» змяшчаецца артыкул, які прадугледжвае пакаранне за знявагу ў тым выпадку, калі хтосьці быў названы непрыстойнай маці сынам і ўвогуле аб знявазе жанчын шляхецкіх. У прыватнасці, за абразлівыя і недаказаныя словы «ты непрыстойнай маці і нячыстай пасцелі сын» прадугледжваецца выплаціць зняважанаму ўдвая сорак коп грошаў, а таксама славесна ачысціць тую знявагу перад судом: «Я казаў на цябе, быццам ты непрыстойнай маці і нячыстай пасцелі сын, то на цябе брахаў, як сабака». У выпадку, калі чалавек упарта не хацеў тое зрабіць, тады павінен сядзець у турме ў замку да таго часу, пакуль не вымавіць тыя словы і не заплаціць грашовы штраф. Ураду было прадпісана не рабіць ніякай палёгкі ўпартым людзям. Тая ж санкцыя прадугледжвалася ў выпадку знявагі прыстойнай шляхцяніцы, калі тая была названа распусніцай [1, с. 50].

У гэтым жа артыкуле прапісаны выпадкі, якія дзеці лічацца незаконна-народжанымі:

– хто б меў дзяцей з нявенчанай і няшлюбнаю жонкай, хаця б потым і пабраўся з ёю шлюбам;

– дзеці, народжаныя ад палюбоўніцы, нават калі пасля смерці законнай жонкі палюбоўніца стала б другой жонкай, то і пазашлюбныя і шлюбныя (з другой жонкай прыжытыя);

– тыя дзеці, ад якіх бацька пры жыцці сваім адрокся, але зрабіў гэта не з-за сваркі і ў гневе супраць сына або жонкі сваёй, ці калі доўгі час бацька лічыў іх сваімі, прыняў за сваіх, дык ужо потым «рабіць дрэнным не можа, калі ж харошаму нічога дрэннага і непрыстойнага ў сваім доме цярыць не варта» [пры мачысе (другой жонцы бацькі) ён не можа адмовіцца ад сына/дачкі ад першага шлюба і лічыць дзіця незаконнанароджаным.

Тое ж датычылася і жанчын, якія выходзілі замуж другі раз.

5. Забойства – смяротны грэх.

Артыкул шосты адзінаццатага раздзела прадугледжвае пакаранне смерцю, калі па ўзаемнай нянавісці і нелюбові муж і жонка па розных прычынах

забілі, замардавалі або атруцілі адзін другога. Пры наяўнасці сапраўдных доказаў абвінавачаны павінен карацца смерцю. У выпадку, калі доказы будуць прад'яўлены не з боку родных дзяцей, а сямі абраных для гэтага выпадку шляхціцаў, такі забойца павінен быць пакараны тым спосабам, якім забіў бацьку або маці [1, с. 160].

У раздзеле адзінаццатым артыкула сёмага Статута прапісаныя санкцыі, калі б сын або дачка наўмысна, з раз'юшанасці забілі бацькоў. У прыватнасці, такія дзеці трацяць свой гонар і ўсе маёнткі і маёмасць на карысць іншых братоў, сяцёр або сваіх блізкіх, невінаватых у гэтым учынку, а таксама забойца павінны быць пакараны ганебнай смерцю: «па рынку возячы, абцугамі цела рваць, а потым, у мех скураны пасадзіўшы, да яго сабаку, пеўня, вужа, котку пасадзіць і зашыць і, дзе глыбей, у вадзе ўтапіць» [1, с. 161]. Гэтак жа павінны карацца і памочнікі. Такім чынам, старазапаветны прынцып «вока за вока, зуб за зуб» у большай ступені з'яўляецца водгукам сярэднявечных, даволі жорсткіх пакаранняў у дачыненні да правапарушальнікаў.

У гэтым жа артыкуле рэгламентуецца таксама сітуацыя, калі бацькі забіваюць сваё дзіця невыпадкова і не за віну, а наўмысна: за гэта бацькі павінны адсядзець год і шэсць тыдняў зняволення ў замкавай вежы. А пасля чатыры разы на год пры царкве, касцёле ў залежнасці ад веравызнання каяцца і спавядацца ў яўным граху сваім перад усімі людзьмі хрысціянскай супольнасці [1, с. 161].

Артыкул восьмы адзінаццатага раздзела санкцыяніруе выпадак, калі забіў хто брата або сястру ў надзеі атрымання маёнтка або рухомай маёмасці. Забойца таксама павінен быць пакараны смерцю, а той маёнтак пераходзіць блізкім сваякам па бацькоўскай лініі, або блізкіх таго дома [1, с. 161].

Артыкул трыццаць другі чатырнаццатага раздзела «Аб крадзяжы ўсякага стану» прадугледжвае, што забойца незаконнанароджанага вызваляецца ад смяротнага пакарання. Аднак у выпадку, калі будзе жывая маці незаконнанароджанага, то яна мае права спаганяць штраф як за забітага чалавека простага стану [1, с. 206].

6. Спакуса – небяспечнае зло для хрысціяніна, з якім рэгламентуецца весці ўпартую барацьбу. Пралюбаздзейства, або чужалства – адна з такіх разнастайнасцяў.

Артыкул дваццаць дзевяты раздзела чатырнаццатага «Аб крадзяжы ўсякага стану» прадпісвае пакаранне сваявольных людзей, якія б, падгаварыўшы замужною жанчыну, з'ехалі з ёй. Паказальным у гэтым выпадку з'яўляецца абгрунтаванне смяротнага пакарання: «Утрымліваючы ад зла людзей сваявольных, устанаўліваем, што калі б хто-небудзь, якога б ні быў стану, забыўшы страх Божы і доўг свой хрысціянскі, асмеліўся падгаварыць і ўзяць чыю жонку, хаця і з яе згоды, і з'ехаў бы з ёй» [1, с. 205]. Жанчына,

якая дазволіла тое зрабіць, таксама караецца смерцю, акрамя выпадку, калі б яе муж таго не захацеў. Больш таго, шкода, узятая маёмасць з дазволу жанчыны павінна быць аплачана ўдвая з маёмасці таго, хто тое учыніць. Калі падчас праследавання ўцекачом быў забіты той, хто гоніцца, або забіты сам уцекач, суд дзейнічае як у дачыненні да чужаложнікаў [1, с. 205].

Артыкул трыццаты таго ж раздзела прадпісвае смяротнае пакаранне палубоўнікам, калі б муж застаў жонку на распусце. Хрысціянскім з'яўляецца абгрунтаванне пакарання: «Пазбягаючы між іншых і такога зла, каб яно ў панствах нашых хрысціянскіх не распаўсюджвалася, гэта значыць чужаложства, якім Гасподзь Бог не менш бывае абражаны, устанаўліваем [...]» [1, с. 205].

Тое ж разумелася аб дзеўцы, «якая б, страх Божы і сорам адклаўшы ўбок, вяла распуснае жыццё». Сваякам па бацькавай лініі (відаць таму, што ў хрысціянстве прадпісваецца бацькам сачыць/клапаціцца за цэлам дзяўчыны) дазвалялася даносіць пра яе ўраду, але апошні павінен «пільна асцерагацца таго, каб гэта не было са злосці, нянавісці або хцівасці ў сувязі з маёмасцю» [1, с. 205].

У выпадку, калі чужаложнік не быў злоўлены, а забіты, то следства трэба праводзіць, як аб гвалтаўніку шляхецкага дома, забітага пры гвалце. Калі ж чужаложнік забіў мужа, то забойца траціць гонар і жыццё, а штраф за галаву забітага (галоўшчына) будзе выплачана з яго маёнтка або маёмасці, а такая жонка таксама будзе пакарана смерцю [1, с. 205].

Зводніцтва – яшчэ адна разнавіднасць спакусы праз пасрэдніцтва трэцяга чалавека.

Статут дабрывычна прысякаў такога рода дзейнасць мужчын і жанчын, якія мелі з таго брыдкі прыбытак. Зноў ўраджае хрысціянскае абгрунтаванне артыкула трыццаць першага раздзела чатырнацатага: «Устанаўліваем, жадаючы тое мець на векі вечныя, каб падданыя нашы, пад уладай нашай пражываючыя, жылі пачціва і не шукалі брыдкай карысці, Богу і прыстойным людзям агіднай. Таму ў гарадах нашых не трэба цярпець такіх людзей, будзь мужчына або жанчына, якія прывыклі для брыдкага свайго прыбытку падгаворваць дзяўчын, або ўдоў, або замужніх жанчын да распусты так, што хаця б якая з іх і магла быць добрапрыстойнай у шлюбе, аднак, па падгаворванні зводніц, вядзе брыдкае і распуснае жыццё» [1, с. 206]. Жорсткім і відавочна нехрысціянскім (неміласэрным) было пакаранне зводнікаў: адразанне носа, вушэй і губ і выгнанне з гарадоў. А ў выпадку, калі і пасля такога пакарання займаліся зводніцтвам, тады суд павінен караць такіх смерцю [1, с. 206].

7. Не ўкрадзі – так гучыць адна з хрысціянскіх заповедзяў.

Статут прадпісвае яе выкананне ў артыкулах, дзе прапісана пакаранне за крадзёж і ўжыванне накрадзенага.

Так, у прыватнасці, артыкул адзінаццаты раздзела чатырнаццатага «Аб крадзяжы ўсякага стану» рэгламентуе сітуацыю, калі непаўналетні шляхціц шаснаццаці гадоў быў абвінавачаны з рэчавымі доказамі ў крадзяжы, то па маладосці гадоў яго не трэба лічыць яму гэта за крадзёж і аддаваць на катаванне. Але шкоду з навязкай павінны выплаціць бацька яго, або маці, або кроўныя з яго часткі маёнтка. Заплаціўшы, гэта не павінна шкодзіць гонару. У тым выпадку, калі не будзе магчымасці заплаціць, то яго трэба аддаць на выслугу, пакуль ён не выслужыць сумы нанесенай шкоды з разліку па капе грошаў за год. Тая ж санкцыя прадугледжвалася ў дачыненні да непаўналетніх дзяцей простых людзей. Але ў выпадку, калі непаўналетні хлопец быў злоўлены некалькі разоў на крадзяжах з рэчавымі доказамі, такога суд павінен караць (па свайму меркаванню) цялесным пакараннем, а не смерцю [1, с. 201].

Артыкул дваццаць трэці таго ж раздзела прадпісвае санкцыі ў дачыненні да жонак і дзяцей, якія б ужывалі крадзеныя рэчы, і да таго, хто непасрэдна краў. Так, у прыватнасці, пры наяўнасці рэчавых доказаў таго, што дзеці і жонка самасвядома (ведаючы тое) карысталіся крадзенымі рэчамі, павінны будучь тую шкоду аплаціць, а пры недахопе платы і самі галовамі выдадзены будучь не ў вечную няволю, а пакуль не адпрацуюць не толькі крадзеныя, але і тыя, якія закуплены былі. Смерцю караецца толькі злодзей, які краў [1, с. 204].

8. Гвалт – недапушчальнае з хрысціянскага пункту гледжання дзеянне ў любых яго формах. У нашым выпадку, пад гвалтам будзем разумець парушэнне традыцыі бацькоўскай згоды на жаніцьбу або замужжа дарослых дзяцей у сям’і. Так, у прыватнасці, артыкул трынаццаты раздзела адзінаццатага прадпісвае санкцыі ў выпадку гвалтоўнага ўзяцця ў жонкі дзяўчыны, удавы і любой жанчыны. Той, хто без згоды бацькі, маці і дзядзькаў або іншых блізкіх, таксама і апекуноў гвалтам узяў вышэйузгаданых асоб, той павінен быць караны смерцю. Грашовы штраф складае трэцюю частку ўсяго маёнтка і пераходзіць асобе, узятай гвалтам. Страты, якія нанесены пры тым гвалце, павінны быць прысуджаны з дзвюх частак таго ж маёнтка. У выпадку адсутнасці маёнтка ляжачага, шкода спаганялася з яго рухомай маёмасці.

Адметна, што ў выпадку, калі дзяўчына, утаіўшы тое ад бацькоў або прыяцеляў, на той шлюб і выкраданне згадзілася і прызналася аб тым у судзе, яна пазбаўлялася ад пасагу і ад усіх маёнткаў сваіх бацькоўскіх і мацярынскіх. А той, хто з дазволу дзяўчыны ўзяў яе замуж, смерцю ўжо не караецца. У выпадку, калі дзяўчына, свавольна адыходзячы ад бацькоў, што-небудзь узяла з іх маёмасці, то ў судзе пакрыўджаны можа рассудзіцца з тым, хто тую дзяўчыну ўзяў [1, с. 162].

Такім чынам, у Статуце спалучаны хрысціянскія (лічы міласэрныя) і нехрысціянскія (жорсткія) санкцыі за парушэнне традыцыйных, агульнаначалавечых стасункаў у сям’і. Як бачым, у плане суадносінаў усё ж такі пераважаюць хрысціянскія чыннікі, хаця і даволі шмат жорст-

кай, сярэдневяковай «помсты» за зладзейства, якую хутчэй можна ахарактарызаваць як язычніцкую. Каб непавадна было іншым.

Наяўнасць такога змяшэння, на нашу думку, можа быць растлумачана тым, што на беларускіх землях доўгі час былі моцнымі традыцыі сямейнага звычаёвага права. І нават пасля забароны царскімі ўладамі дзейнасці Статута 1588 года (1831 і 1840 гг.) і ўвядзення Расійскага заканадаўства яшчэ доўгі час суддзі карысталіся тымі мясцовымі нормаў сямейнага звычаёвага права, якія перадаваліся з пакалення ў пакаленне і не мелі юрыдычна дакументаванай формы. Мы не ставім перад сабой мэты разабрацца ў пытанні большага (альбо першаснага) ўплыву на афіцыйнае справаводства, але відавочным з'яўляецца рэлігійны (хрысціянскі) ўплыў на дзяржаўныя нормы сямейнага права.

Літаратура

1. Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 / Пер. на бел. мову А.С. Шагун. – Мн.: Беларусь, 2002. – 207 с.

Михаил Никитин

*Институт гуманитарного образования
и информационных технологий (Россия)*

ИГРОВЫЕ ЗАГОЛОВКИ МЕДИАТЕКСТОВ: РЕСУРСЫ ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Игра как существенный элемент человеческой культуры тесно связана с творчеством, в том числе словесным. Игровой элемент присущ как фольклору (анекдотам, частушкам, пословицам), так и многим авторским произведениям. Игровые приемы используются в современных медиатекстах, в частности, в таком важном элементе журналистских произведений, как заголовки. Вот некоторые причины такого использования:

– Игровые проявления способны привлекать внимание, поскольку игра по сути своей является чем-то необычным, ярким, оригинальным, привлекательным, а привлечение внимания – одна из функций журналистского заголовка.

– Игра связана с эстетической категорией комического и поэтому способна приносить эстетическое удовольствие, производить впечатление остроумия, словом, нравиться. Такой заголовок человек воспримет с большим вниманием и интересом.

– Игровые приемы способны придавать тексту дополнительный, второй смысл и благодаря этому повышать информационную насыщенность – такие заголовки воспринимаются как более ценные.